

HEALTH & DISABILITY COMMISSIONER
TE TOIHAU HAUORA, HAUĀTANGA

He puka tuku amuamu mō tō hauora, te manaaki hauātanga rānei

I mua i te pānui mai

He tuhinga roa tēnei me te maha o ngā:

- mea hei pānui māu

- whārangi hei whakakī māu.

Anei ētahi mahi māu kia māmā ake ai te pānui:

- me pānui ētahi whārangi noa iho i ia wā

- me whakakī ētahi whārangi noa iho i ia wā

- karangahia tētahi hei tautoko i a koe ki te whakakī haere pērā i tētahi:

- tangata nō te whānau
- hoa
- kaitautoko.

Ngā kōrero kei roto

Whārangī:

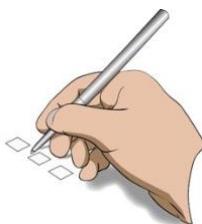
Ko te take o tēnei tuhinga 4

Mō āhea whakakī ai i tēnei puka 8

Me aha e koe mēnā ka hiahia āwhina
hei whakakī i tēnei puka 10

I mua i tō whakakī i tēnei puka 13

Tuhia he kōrero mōu 18

E pēhea e whakapā atu ai ki a koe? 32

Whārangī:

Tuhia mai mō tō amuamu 34

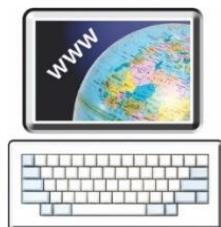

I ahatia? Tuhia mai 41

He kōrero atu anō tāu hei kōrero
mō tō amuamu? 44

Me pēhea e tuku mai ai te
puka nei ki a mātou 52

Mō ētahi atu mōhiohio 55

Mō te aha tēnei tuhinga

Nā Te Toihau Hauora, Hauātanga
tēnei tuhinga Pānui Māmā.

HEALTH & DISABILITY COMMISSIONER
TE TOIHAU HAUORA, HAUĀTANGA

I kīia nei ko Te Toihau Hauora
Hauātanga Health ko **HDC**.

Ka tiakina e HDC ngā mōtika a te tangata e whakamahia ana:

- ngā ratonga hauora
- ngā ratonga hauātanga.

Ko ōu tika (mōtika) ina whakamahia e koe he ratonga hauora, hauātanga rānei

Kei a koe ngā tika (mōtika):

- kia tika te whakautē mai
- kia tika te manakai mai
- kia tū rangatira, tū motuhake
- kia tika te atawhai me te tautoko e tutuki mai ai ōu hiahia
- kia mārama ki ngā kōrero
- kia tukutu katoatia te kōrero mō tō atawhai me tō tautoko
- he mana kōwhiri mō tō atawhai me tō tautoko
- kia whai tautoko
- kia kōwhiri ina ihihia koe kia whāia he whakangungu, he rangahau, kāore rānei
- tuku he amuamu

Ki te kore koe e hariko ki te āhua o te tautoko mai, ka taea e koe:

Te kōrero atu ki te tangata nānā koe i whakararu
Pātai atu ki tētahi o te whānau, ki tētahi hoa rānei hei
āwhina i a koe kia tukua he amuamu

Weea atu ki **0800 55 50 50** kia tonoia he kaitautoko
Hauora, Hauātanga kia īmēra rānei kia advocacy@advocacy.org.nz

Weea atu ki **0800 11 22 33** īmēra atu rānei kia hdc@hdc.org.nz
hei tuku amuamu kia i Te Toihau Hauora, Hauātanga (HDC)

Ka tiakina e HDC ngā mōtika a te tangata i rare i te **Tikanga Ratonga Hauora, Hauātanga mō ngā Mōtika Kiritaki**.

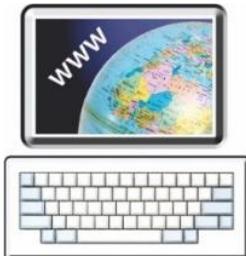

Hei rapu mōhiohio atu anō mō ōu mōtika he tuhinga Pānui Māmā e kīia nei ko:

Ko ōu mōtika hei mahi ratonga hauora, ratonga hauātanga rānei

Ka kitea tēnei tuhinga Pānui Māmā i te **pae ipurangi** o HDC:

www.hdc.org.nz/your-rights

Ko tēnei tuhinga Pānui Māmā he puka hei whakamahia māu ki te hiahia koe ki te tuku **amuamu** mō tētahi ratonga hauora, hauātanga rānei.

Ko tētahi amuamu he kōrero ki tētahi atu mō te korenga e pai o tētahi ratonga i mahia ai e koe.

Ka tuku amuamu mēnā:

- i puta he mahi kino
- i pāmamae koe i tētahi mea
- kāore i pai te ratonga
- kāore i pai ki a koe te ratonga i homai ai ki a koe.

i mua i tō tuku amuamu ka hiahia
koe ki te tukua amuamu ki:

- te **kaiwhakarato**
- tētahi atu.

Ko te **kaiwhakarato** he tangata,
he rōpū rānei hei whakarato
hauora, hauātanga pēnei i ngā:

- rata/tākuta
- kainiho
- kaihaumanu mirimiri
- kaitohuora
- kaimahi tautoko.

Mō āhea whakakī ai i tēnei puka

Me whakakī tēnei puka mēnā he amuamu tāu mō tētahi:

- kaiwhakarato hauora
- Kaiwhakarato hauātanga.

Ka āhei koe ki te tuku amuamu mō tētahi ratonga:

- i hoatu ki a koe
- i hoatu ki tētahi tanga e mōhio ana koe
- i kite koe i tētahi atu i whiwhi ana.

Ka āhei koe ki te whakamahi i tēnei puka hei tuku amuamu mehemea koe:

- e kore e noho pai hei tuku amuamu tōtika atu ki te kaiwhakarato
- i tuku amuamu ki tētahi kaiwhakarato engari kāore e pai ki a koe tā rātou mahi ki tō amuamu.

Me aha e koe mēnā ka hiahia āwhina hei whakakī i tēnei puka

Me whakakī te puka ki te reo e pai ana ki a koe.

Mā mātou tō reo e whakapākehā e mārama ai ki a mātou.

Mā tētahi **kaitautoko** koe e āwhina ki te:

- whakakī i tēnei puka
- tuku amuamu ki te ratonga e whakararu ana i a koe.

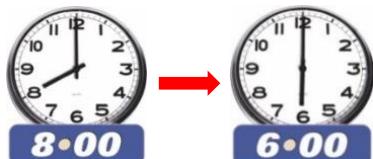
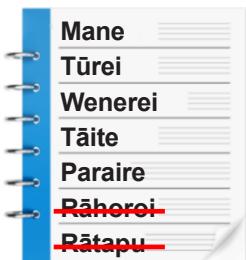

Ko te kaitautoko he tangata hei tautoko i a koe me tō kōrero.

Mēnā koe a hiahia kaitautoko me
waea mai ki a mātou:

0800 555 050

Ka taea te waea mai:

- Mane ki te Paraire
- 8 karaka i te ata ki te 6
karaka i te ahiahipō.

Karekau he utu hei waea mai ki tēnei
nama waea.

Mēnā he uaua māu ki te whakamahi waea ko te **New Zealand Relay** he ratonga mō ngā tāngata:

- turi / uaua te rongo
- turi me te kāpō
- waimaero / ka uaua te kōrero.

He kōrero atu anō mō te ratonga New Zealand Relay kei:

www.nzrelay.co.nz

I mua i tō whakakī i tēnei puka

Me tuhi ki te puka nei.

Tuhia ki ngā rārangi ira pēnei i tēnei:

.....

Ka kī atu me kōwhiri e koe, me tohu pēnei ngā pouaka:

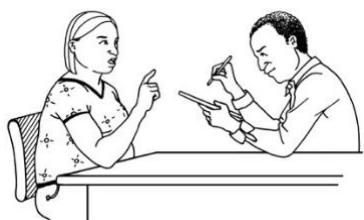
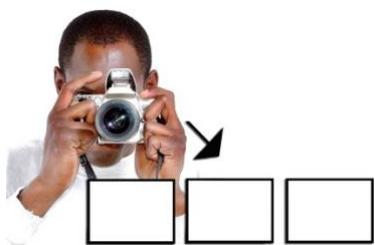
Mēnā koe ka kite i tētahi * i mua i tētahi pātai me whakautu taua pātai.

Mēnā karekau he * kei a koe te tikanga hei whakautu kāore rānei.

Ka āhei koe ki te tāpiri atu i ētahi kōrero ki tēnei puka pērā i:

- ngā tuhinga atu anō
- ngā reta
- ngā īmēra
- ngā whakaahua.

Ka hiahia kōrero pea mātou ki a kōrua ko te tangata / kaiwhakarato o tō amuamu.

Kia pērā ka hiahia pea mātou kia tukua atu ki a rātou:

- he kape o tō puka amuamu
- ngā kōrero hauora mōu.

Ka pērā e taea ai e rātou ā mātou pātai te whakautu mai.

He kōrero anō hei ako māu mō te pēhea e tiakina ai e mātou tōaha matatapu kei tēnei **pae ipurangi**:

www.hdc.org.nz/privacy-statement/

Ka rite tonu tā mātou tirotiro amuamu me te:

- tōkeke
- whakaaro nui.

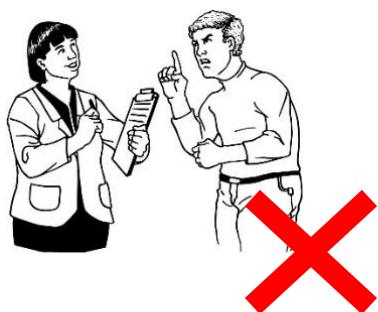
Mōhio ana mātou mēnā koe e tuku amuamu ana kua pā mai pea ki a koe:

- te pāmamae
- te takariri.

Kia kōrero koe ki ā mātou kaimahi me:

- noho mārie
- manawa popore.

Me kaua:

- e hāparangi atu ki ngā kaimahi HDC
- e āhuaatua ki ngā kaimahi HDC.

Ki te kore koe e mahi pai ki ā mātou kaimahi ka pēnei pea mātou:

- tuku kupu whakatūpato ki a koe
- kōrero ki ngā Pirihimana
- tini tō huarahi hei whakapā mai ki ā mātou kaimahi.

Mā te katoa o ēnei take ka uaua ake
tā mātou āwhina i a koe me to
amuamu.

Tuhia he kōrero mōu

Me mōhio e mātou ētahi kōrero mōu e
mārama ai mātou ki ōu hiahia.

Tēnā, whakamārama mai ngā mea e
whai ake nei:

* Ko taku taitara:

Ko te **taitara** te kupu ki mua i tō ingoa
pērā i a Mr / Mrs / Miss / Ms / Mx / Dr.

*** Taku ingoa tuatahi:**

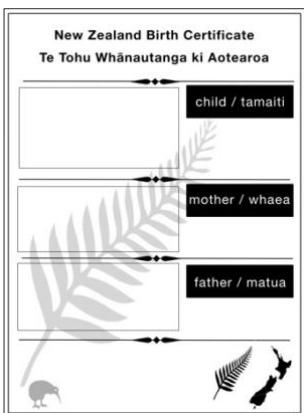
*** Taku ingoa whānau:**

*** Taku ira:**

- Tāne
 - Wahine
 - T/ētahi atu (me tuhi):
-

- Kāore au i te hiahia tuhi
- Kāore au e mōhio.

Ko te **Ira** ko te momo tangata koe
pērā pea:

- he ūrite i tō whānautanga mai
- He rerekē i tō whānautanga mai

Tokomaha ngā ira tae atu ki te:

- wahine

- tāne

- takatāpui

- ira tāhūrua-kore

- irarere.

* **Taku rā whānau:**

* Ko taku pakeke kei tēnei rōpū:

- iti iho i te 15 tau

- 15 ki te 17 ngā tau

- 18 ki te 24 ngā tau

- 25 ki te 34 ngā tau

- 35 ki te 49 ngā tau

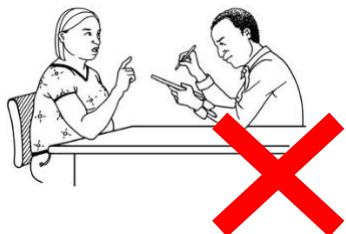
- 50 ki te 64 ngā tau

- 65 ki te 74 ngā tau

- 75 ki te 84 ngā tau

- 85 tau neke atu rānei.

Mēnā koe ka hiahia me kōwhiri
tētahi o ēnei whakautu:

- Kāore au i te hiahia ki te whāki mai i ūku tau
- Kāore au i te mōhio ki ūku tau.

* Ko tōku rōpū mātāwaka:

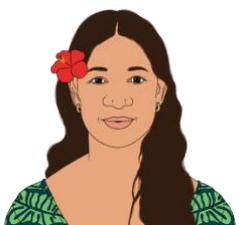
Tohua ōu rōpū mātāwaka katoa i tēnei whārangi me te whārangi e whai ake nei.

NZ European / Pākehā

Māori

Samoan

Cook Islands Māori

Tongan

Niuean

Chinese

Indian.

Kāore au e mōhio ki tōku rōpū mātāwaka

Kāore au i te hiahia whakautu

Nō tētahi atu rōpū mātāwaka ka tuhia i konei:

.....

He hauātanga tōu?

- Āe
- Kāo
- Kāore au i te hiahia whakautu.

Ko tētahi **hauātanga** he mate kei a koe kia uua ake te mahi i ngā mahi a te tangata kāore he mate.

Ka pā atu tētahi hauātanga i tō/ōu:

- tinana
- rongo pērā i te titiro / rongo
- hinengaro
- ngā momo ako.

Kei te hiahia āwhina koe ki ētahi o ēnei?

- Te kite atu i ngā mea tae atu ki te mau mōhiti

- Te rongo atu i ngā mea tae atu ki tētahi pārongo

- Te hīkoi / te pikī arawhata

- Te whakaaro pērā i te maumahara / hihiwā

- Te tiaki tinana pērā i te horoi tinana

- Te kōrero ki te tangata ki tōku ake reo / kia mārama ngā tāngata ki taku kōrero.

Tēnā pea ka hiahia koe ki te kōwhiri
tētahi o ēnei kōwhiringa:

- Kāore au i te hiahia āwhina
mō ēnei mea katoa
- Kāore au i te hiahia whakautu
i tēnei pātai
- Kei te hiahia āwhina ahau mō
tētahi atu mea ka tuhituhi ki
konei:

He mate tōu mō te whai huarahi atu?

Ko te **whai huarahi** he āhei koe
ki te mahi pai i tētahi taputapu,
hei tauira:

- Ka hiahia au kia nui atu te kupu tā
- Ka hiahia au ki tētahi kaiwhakamāori reo rotarota nō Aotearoa
- Me kōrero au ki ngā tāngata i tētahi rūma iti te kōankonako o ngā rāiti.

Me tohu koa ū mate whai huarahi
ki te whārangi e whai ake nei.

- E kāo, karekau ūku mate whai
huarahi pēnei i tēnei

 - Āe, he mate whai huarahi ūku
ka tuhia i konei:
-
-
-

Kei te mōhio koe ki tō nama Hauora ā-Motu?

Ko tō nama **Hauora ā-Motu** ka mahia e ngā ratonga hauora / hauātanga kia mōhio rātou ko koe tonu te tangata.

E kīia nei hoki he **nama NHI**.

Ka kitea tō nama NHI ki tētahi:

- reta mai i tō rata/tākuta
- puka tūtohu rongoā
- tapanga o tō rongoā.

Kei te pai ki te kore koe e rapu i tō nama NHI mā mātou kē e rapu māu.

□ E kāo, kāore au e mōhio ki
taku nama NHI

□ Āe, e mōhio ana au ki taku
nama NHI, anei:

E pēhea e whakapā atu ai ki a koe?

Me whakakī i tēnei wāhanga o te puka e taea ai e mātou te whakapā atu ki a koe.

Me whakapā mai ki a au mā te:

- Waea
- Īmēra
- Tuku reta mā te mēra
- NZ Relay Service
- Tēnei huarahi ka tuhia i konei:

Ko taku īmēra:

.....

Ko taku nama waea:

.....

*** Ko tōku kāinga:**

Nama o te whare / wāhi noho:

Tiriti:

Paenoho:

Tāone / tāone nui:

Tātai poutāpeta:

Tuhia mai mō tō amuamu

i tēnei wāhanga me tuhituhi mai mō tō amuamu.

Me tuhituhi mai mō ngā ratonga hauora / hauātanga o tō tuku amuamu.

Mēnā he tokomaha ngā kaiwhakarato i tō amuamu he wāhi atu anō kei te **whārangi 40** hei tuhituhi.

* **Tokohia ngā kaiwhakarato o tō amuamu?**

*** Ko te ingoa o te
kaiwhakarato hauora /
hauātanga o taku amuamu ko:**

**He aha tā rātou momo
ratonga hauora / hauātanga?**

Rata/Tākuta

Nēhi

Kaitiaki kāinga

Ratonga hauātanga ā-kāinga

He kōwhiringa anō e whai ake nei.

Ko te kaiwhakarato pea ko tētahi o
ēnei:

Kaitohuora

Whare Rongoā

Tapuhi whakawhānau

Hōhipera

Ko tētahi atu momo
kaiwhakarato ka tuhia mai i
konei:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Me tuhituhi mai mō te wā i noho tahi koe me te kaiwhakarato.

*** Ko koe / tonu tā rātou:**

- Tūroro / tangata i whai ratonga mai i a rātou

- Kaituku mahi / rangatira

- Kaimahi / hoa kaimahi

- Tūao, arā, i mahi utukore koe mā rātou

- Kaikirimana / tangata i mahi mā rātou

- Tangata whaiora / kaiwhakamahi ratonga

Mēnā koe ka hiahia kia tuhia mai
ētahi atu kōrero, tuhia mai ki konei:

- I noho tahi pēnei me te
kaiwhakarato ka tuhia mai ki
konei:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

*** Me tuhituhi mai te wāhi mahi
o te kaiwhakarato hauora /
hauātanga:**

Whare / nama o te wāhi:

Tiriti:

Paenoho:

Tāone / tāone nui:

Tātai poutāpeta:

**Mēnā he kaiwhakarato anō ka
hiahia koe ki te tuku amuamu,
me tuhituhi mai i konei:**

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

I ahatia? Tuhia mai

i tēnei wāhanga o te puka me tuhituhi mai e koe ētahi atu kōrero mō te take e tuku amuamu mai ana koe.

Ka āhei hoki koe ki te tāpiri mai i ētahi atu tuhinga ki tēnei puka hei tirotiro mā mātou.

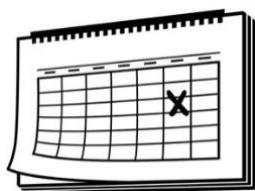

* Me āta tuhituhi mai i ngā taipitopito kōrero katoa mō te mahi i mahia ai:

I ahatia?

I ahatia a wai?

Nōnahea i mahia ai tae atu ki te rā / wā?

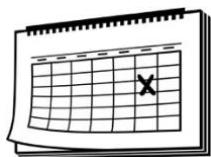
I hea mahia ai?

Nā wai i mahi?

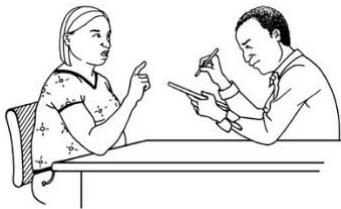

I mahia i neke atu i te 2 tau ki muri?

Āe

E kāo

Mēnā ka neke atu i te 2 tau te mahi me tuhituhi mai e koe te take e kore ai e taea e koe tō amuamu te tuku tōtika mai:

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

He kōrero atu anō tāu hei kōrero mō tō amuamu?

i tēnei wāhanga ka āhei koe ki te tuhituhi mai i ētahi atu kōrero mō tō amuamu.

He tāngata atu anō ka taea e mātou te uiui atu:

- **mō te mahi i mahia**
- **mōu**
- **mō te kaiwhakarato hauora / hauātanga?**

Āe

E kāo

**Mēnā he tāngata atu anō hei
uiui atu tēnā tuhia mai:**

- **ō rātou ingoa**
- **te huarahi hei whakapā atu
ki a rātou, pērā i te nama
waea / īmēra.**

Ingoa:

.....

Whakapānga:

.....

Ingoa:

.....

Whakapānga:

.....

**Me tuhituhi mai te take e tuku
amuamu mai ana koe tae atu ki
te:**

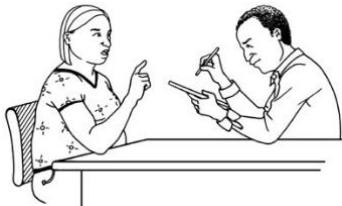
- **huarahi tuku amuamu e pai
rawa atu ai tō ao**
 - **ngā mahi ka hiahia koe kia
mahia ā muri atu i tēnei
amuamu.**
-
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

**Kua kōrero atu koe ki te
kaiwhakarato hauora /
hauātanga hei tuku amuamu ki
a rātou?**

Āe

E kāo

Mēnā āe, tuhia mai i ahatia:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

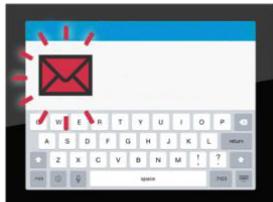
.....

.....

.....

Mēnā he tuhinga āu mō te wā i tuku amuamu atu koe ki te kaiwhakarato ka āhei koe ki te tāpiri ki tēnei puka.

Ko ngā momo tuhinga ko ngā:

- Īmēra
- reta
- pitopito kōrero mō ngā hui.

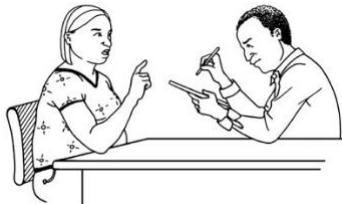
Mēnā kāore anō koe kia tuku amuamu atu ki a rātou, me tuhi mai koa i te take:

.....
.....
.....

**Kua pātai atu koe ki a Ngā
Kaitautoko hei āwhina i a koe
mō tēnei amuamu?**

- Āe
- E kāo

**Mēnā āe, tuhia mai he kōrero i
ahatia me rātou:**

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Mēnā he tuhinga āu mō te wā i
āwhina mai Ngā Kaitautoko i a koe
me tāpiri mai ki tēnei puka.

Ko ngā momo tuhinga ko ngā:

- īmēra
- reta
- pitopito kōrero mō ngā hui.

**Mēnā kāore anō koe kia
wpātai atu ki Ngā Kaitautoko
hei āwhina mai me tuhituhi
mai te take i konei:**

.....
.....
.....

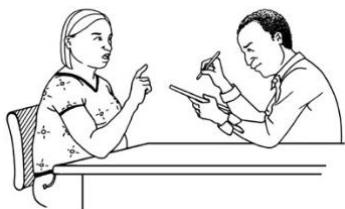
**Kua tukua mai tēnei amuamu
ki tētahi atu wāhi pērā i te:**

- ACC
- Te Kāhui Tika Tangata
- Te Mana Mātāpono
Matatapu
- Ngā Pirihimana?

- Āe
- E kāo

**Mēnā āe kua tukua he
amuamu, tuhia mai i ahatia:**

Me pēhea e tuku mai ai te puka nei ki a mātou

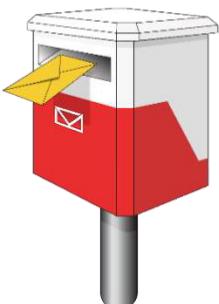

Ka āhei koe ki te tuku mai i tēnei
puka ki a mātou:

- ki roto i tētahi kōpaki mā te mērā
- hei tuhinga tāhiko mā te īmērā.

Ko tā mātou kāinga poutāpeta:

**Te Toihau Hauora, Hauātanga
Health & Disability Commissioner**

Pouaka Poutāpeta 1791

Tāmaki-makaurau 1140

Ko tā mātou īmēra:

hdc@hdc.org.nz

Mēnā ka mahia e koe te reo rotarota o Aotearoa, NZSL hoki ka āhei te tukua mai he whitiata.

Ka āhei koe ki te mahi i tētahi NZSL whitiata me te īmēra mai ki a mātou.

Mā mātou te whitiata e whakamāori.

Me tukua mai te whitiata ki tēnei īmēra:

hdc@hdc.org.nz

Ka āhei hoki koe ki te whakamahi
i te ratonga **Seeflow** hei whakapā
mai ki a mātou.

Kei tēnei **pae ipurangi** he kōrero
atu anō mō Seeflow:

www.seeflow.co.nz

Mō ētahi atu mōhiohio

Kei tō mātou **pae ipurangi** he mōhiohio atu anō mō te HDC:

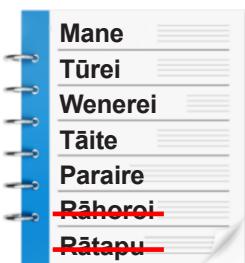

www.hdc.org.nz

Mēnā he pātai āu ka āhei koe ki te **waea mai**:

0800 11 22 33

Ka taea te waea mai:

- Mane ki te Paraire
- 8 karaka i te ata ki te 6 karaka i te ahiahipō.

Mēnā he uaua māu ki te whakamahi waea ko te **New Zealand Relay** he ratonga mō ngā tāngata:

- Turi / uaua te rongo
- Turi / kāpō
- waimaero / ka uaua te kōrero.

He kōrero atu anō mō te ratonga New Zealand Relay kei:

www.nzrelay.co.nz

Kua tuhia tēnei mōhiohio e Te
Toihau Hauora, Hauātanga.

Kua whakamāoritia ki te Pānui
Māmā e te ratonga Make it Easy
Māmā Mai nō Ngā Tāngata Tuatahi.

Kua rāhuitia katoatia ngā
whakaahua o tēnei tuhinga Pānui
Māmā ki tā ngā ture manatā me
kaua e whakamahia ina kore e
whakaaetia.

2024